

Rozwój mowy i komunikacji u dzieci do szóstego roku życia.

Komunikacja to proces porozumiewania się między ludźmi, jest podstawą wszystkich interakcji, zarówno na płaszczyźnie interpersonalnej, jak i społecznej. W procesie komunikacji musi być co najmniej jeden nadawca oraz jeden lub więcej odbiorców. Jak zatem proces komunikacji przebiega u dzieci?

Dziecko przychodząc na świat posiada umiejętność wydawania dźwięków. W ten oto niewerbalny sposób komunikuje swoje potrzeby. Jest to przedjęzykowy, niewerbalny sposób porozumiewania się, który ma ogromne znaczenie w późniejszej komunikacji. Aby komunikacja rozwijała się prawidłowo od samego początku, dziecko musi urodzić się z niezaburzonymi zmysłami, a przede wszystkim zmysłem słuchu. Jakikolwiek zaburzenie powoduje nieprawidłowości w kształtowaniu się języka.¹ Początkowo pierwsze dźwięki wydawane przez noworodki nie przypominają w żaden sposób mowy. Jest to przede wszystkim płacz, niekiedy pojękiwanie, kwilenie, sapanie. Są to trudne do nazwania dźwięki, jednak dowodzą sprawności narządów artykulacyjnych oraz stanowią podstawę do rozwoju mowy.

Pod koniec drugiego miesiąca życia pojawiają się pierwsze odgłosy przypominające mowę. Jest to etap gaworzenia i trwa kilka miesięcy. Gaworząc dziecko uczy się operować swoim głosem, ćwiczy sprawność artykulacyjną oraz słuch fonemowy. Jest warunek do prawidłowego rozwoju języka. Początkowo u noworodków pojawiają się samogłoski. Spółgłoski natomiast możemy usłyszeć pod koniec 4 miesiąca życia. Z biegiem czasu zasób spółgłosek i samogłosek powiększa się, dzięki czemu dziecko przygotowuje się do pierwszych słów, np. mama, papa, baba.

Nie można zapominać jak ważną rolę w życiu dziecka odgrywają czynniki środowiskowe. Dziecko słuchając i rozpoznając wypowiedzi rodziców, czy innych osób dorosłych, naśladuje wydawane przez nich dźwięki i utrwała je poprzez samonaśladowcze powtarzanie. Należy podkreślić, iż początkowo nie dotyczą one wyrazów, a jedynie sylab i nie mają nic wspólnego z powtarzaniem znaczeń, ale stanowią istotny etap w prawidłowym rozwoju mowy.

Około ósmego miesiąca życia dziecko powoli zaczyna rozumieć wypowiedzi zabarwione emocjonalnie, np. *nu, nu, brawo*. Powinny być to komunikaty krótkie i proste. W połączeniu z gestem i mimiką dają dziecku jasny przekaz językowy.

Intencje komunikacyjne u dzieci pojawiają się około 10 miesiąca życia. Stopniowo dzieci postrzegają innych w kategoriach: „taki jak ja”, „podobny do mnie”. Jest to duży przełom w rozwoju dziecka. Wtedy pojawia się zdolność wspólnej uwagi, dzięki czemu może rozwijać się proces komunikacji. Jak pisze Tomasello: „odniesienie językowe jest aktem społecznym, który polega na tym, że jedna osoba próbuje skłonić drugą osobę do skupienia

¹ J. Cieszyńska, M. Korendo „Wczesna interwencja terapeutyczna. Stymulacja rozwoju dziecka. Od noworodka do 6 r.ż.”, wyd. Edukacyjne Kraków 2007, s. 163

uwagi na czymś w świecie zewnętrznym.”² Jak pisze J. Cieszyńska, M. Korendo: „Ta umiejętność musi jednak być wzajemna – aby się komunikować, dziecko musi umieć odebrać intencje innych, podążać za ich uwagą, ale również skierować ich uwagę na rzecz (osobę, sytuację), która je zainteresowała”.³

Tomasello w rozwoju języka zwrócił uwagę na umiejętność odwracania ról. „W wyniku procesu naśladowania z odwracaniem ról dziecko przyswaja sobie symbol językowy, czyli narzędzie komunikacyjne rozumiane intersubiektywnie przez obie strony interakcji. Taki proces uczenia się gwarantuje więc, że dziecko rozumie, iż przyswojony symbol jest podzielany społecznie, czyli w większości sytuacji dziecko może założyć, że słuchacz zarówno rozumie, jak i może posłużyć się tym samym symbolem”.⁴

Pierwszy rok życia przynosi duże zmiany w zdolności komunikowania się dziecka z otoczeniem. Pod koniec dwunastego miesiąca życia dziecko powinno rozumieć kilka prostych słów, reagować na imiona domowników, rozumieć nazwy czynności, sytuacji, które są dla niego przyjemne, np. spacer, czy kąpiel. Kończąc pierwszy rok życia dziecko nie rozumie jeszcze zdań, co nie oznacza, że nie należy do dziecka mówić zdaniami. Wręcz odwrotnie. Zdania powinny być krótkie, ale w pełni poprawne.

Drugi rok życia to czas szybkich zmian językowych. Dziecko w tym wieku opanowuje wszystkie samogłoski i część spółgłosek. U dziecka rozwija się system fonetyczno – fonologiczny. Trudności mogą sprawiać dziecku spółgłoski wargowo-zębowe („w”, „f”) oraz tylnojęzykowe („k”, „g”). Jest to okres kiedy dzieci wykorzystują język w różnych celach komunikacyjnych. Początek tego okresu, to czas, w którym dziecko operuje kilkoma lub kilkunastoma słowami. Słowa te odnoszą się do nazw domowników (np. mama, tata, baba, dada) oraz zabawek (np. *bum* ‘auto’, *mi* ‘miś’, itp.).

„Analiza mowy dzieci na podstawie dzienników mowy wykazała, że w drugim półroczu 2. r. ż. Dominują wypowiedzenia jednokrotnie złożone współrzędnie (Babcia nie jubi lupinki, baba jubi jabłko)”.⁵

Dziecko tworzy komunikaty werbalne co oznacza, że rozumie niektóre wypowiedzi dorosłych. Warto podkreślić, że rozumienie wyprzedza rozwojowo mówienie, więc dziecko nie będzie w stanie tworzyć własnych wypowiedzi. Rozwój zdolności komunikacyjnych sprawia, że podczas wypowiedzi eliminowane są gesty. Oznacza to, że słowo jest wystarczające, aby przekazać i formacje lub wyrazić swoje pragnienia.

Trzeci rok życia to czas opanowania przez dziecko kolejnych spółgłosek, bogacenie słownika o nowe słowa oraz tworzenie neologizmów. Jest to czas kiedy dziecko poprawnie buduje zdania złożone podrzędnie i współrzędnie. W tym okresie rozwijają się również sprawności komunikacyjne i społeczne. Dziecko bez problemu potrafi zakomunikować swoje potrzeby, odpowiedzieć na zadane mu pytania, czy też zadać pytanie na interesujący go temat. Dzięki tym umiejętnościom trzylatek sprawnie radzi sobie w społeczeństwie. Warto podkreślić fakt, że prawidłowy rozwój językowy daje dziecku poczucie bezpieczeństwa oraz uczy pewności siebie.

Jak już zostało wspomniane powyżej, trzeci rok życia to czas, w którym pojawiają się neologizmy. Okres ten może trwać nawet do piątego roku życia. Spontaniczne tworzenie

² M. Tomasello., 2002, *Kulturowe źródła ludzkiego poznawania.*, s.132, Warszawa.

³ J. Cieszyńska, M. Korendo „Wczesna interwencja terapeutyczna. Stymulacja rozwoju dziecka. Od noworodka do 6 r.ż.”, s. 166, wyd. Edukacyjne Kraków 2007.

⁴ . Tomasello., 2002, *Kulturowe źródła ludzkiego poznawania.*, s.143, Warszawa.

⁵ B. Harwas –Napierała, J. Trempala, 2014, „Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia człowieka”, s.75, PWN

neologizmów to sposób na wypełnianie braków, w sytuacji, kiedy dziecko nie znajduje w swoim zasobie słów nazwy jakiegoś obiektu.

Warto zwrócić uwagę, iż jest to okres w życiu dziecka, kiedy rozwijają się umiejętności konwersacyjne. Dziecko nabywa umiejętność uwzględniania punktu widzenia drugiej osoby-odbiorcy. Uczy się słuchać i analizować wypowiedzi swojego rozmówcy, pomimo, że nie zawsze potrafi znaleźć w nich istotne informacje. Jest to czas, w którym dziecko poznaje zwroty, które pozwalają na podtrzymanie interakcji. Z przeprowadzonych badań rówieśniczych interakcji dzieci w 3-5 r.ż. ⁶wynika, że młodsze dzieci starają się włączyć partnera w działania własne, zaś starsze potrafią dostosować własne działanie do działań partnera.

Wchodząc w czwarty rok życia dziecko doskonali swoje zdobyte umiejętności. W mowie pojawiają się w głoski dźwiękowe („sz”, „ż”, „cz”, „dż”). W tym wieku dziecko nie musi jeszcze wymawiać głoski „r”. Jest to głoska, która w rozwoju mowy dziecka pojawia się jako ostatnia. Podczas artykulacji powinno zaniknąć zmiękczenie spółgłosek. Brak poprawnej wymowy głosek, oprócz „r”, jest podstawą do rozpoczęcia terapii logopedycznej. Dziecko przez całe soje dzieciństwo wzbogaca swój słownik, dzięki czemu jego wypowiedzi są coraz dłuższe. Czwarty rok życia to czas, kiedy dziecko używa słów o zabarwieniu emocjonalnym, rozwija się również umiejętności nazywania prostych związków przyczynowo-skutkowych. Rodzice dziecka, które wchodzi w ten okres powinni przygotować się liczne pytania, gdyż jest to czas nazywany wiekiem pytań. Jest to spowodowane ciekawością poznawczą, która silnie się rozwija. Do najczęściej zadawanych pytań należy: *dlaczego?* W tym wieku język zaczyna odgrywać rolę poznawczą.

„Piąty i szósty rok życia to czas ostatecznego kształtowania się systemu językowego. Dziecko nabiera wprawy w posługiwaniu się wcześniej zdobytymi umiejętnościami oraz uzupełnia system o (nieliczne już) brakujące elementy fonetyczno-fonologiczne i gramatyczne.”⁷

Jeżeli dziecko wypowiada poprawnie wszystkie głoski, jest to moment, w którym powinna pojawić się również głoska „r”. 5 r. ż. To nadal czas pytań. Dzieci dopytują o niezrozumiałe zjawiska, bądź przeciwnie, zadają pytania na które znają już odpowiedź, Należy pamiętać, że każde pytanie pozostawione bez odpowiedzi wpływa negatywnie na rozwój dziecka. Pięcio- czy sześciolatek posiada ogromną potrzebę autorytetu, przez co coraz częściej manifestuje związek z grupą rówieśniczą.

Koniec wieku przedszkolnego to początek twórczego posługiwania się językiem. Dzieci zaczynają tworzyć rymy, dostrzegają niuanse językowe, zauważają, że jeden wyraz może mieć wiele znaczeń. Jest to również czas, w którym dzieci zaczynają używać metafor.

„Językowe zachowania sześciolatek wskazują na znaczny wzrost kompetencji komunikacyjnej, zwłaszcza uwzględnianie czynników społecznych- sytuacji, miejsca i osób, z którymi się rozmawia. Dzieci zaczynają w zupełnie inny sposób rozmawiać z rówieśnikami, rodzicami, panią w przedszkolu czy sklepie. Znają też większości konwencjonalnych formuł językowych przywitania, pożegnania, przeroszenia, proszenia, itp.”⁸

⁶ G. Shugar, 1982, „Interakcja, koordynacja linii działania i funkcjonowanie językowe.”, Ossolineum.

⁷ J. Cieszyńska, M. Korendo „Wczesna interwencja terapeutyczna. Stymulacja rozwoju dziecka. Od noworodka do 6 r.ż.”, s. 188, wyd. Edukacyjne Kraków 2007.

⁸ J. Cieszyńska, M. Korendo „Wczesna interwencja terapeutyczna. Stymulacja rozwoju dziecka. Od noworodka do 6 r.ż.”, s. 189, wyd. Edukacyjne Kraków 2007.

W wieku pięciu i sześciu lat możemy zaobserwować indywidualne różnice w poziomie językowym. Wszystko uzależnione jest od wcześniejszego rozwoju dziecka.

Dziecko wchodząc w wiek szkolny rozpoczyna „edukacyjny wyścig”. Umiejętności językowe z jakimi wchodzi w ten etap będą miały wpływ na dalszy rozwój i edukację. Należy pamiętać, że właściwy dorobek językowy będzie nieocenioną pomocą w sprostaniu coraz wyższym wymaganiom stawianym zarówno, przez nauczycieli jak i rodziców.

BIBLIOGRAFIA:

1. *J. Cieszyńska, M. Korendo „Wczesna interwencja terapeutyczna. Stymulacja rozwoju dziecka. Od noworodka do 6 r.ż.”, wyd. Edukacyjne Kraków 2007.*
2. *G. Shugar „Interakcja, koordynacja linii działania i funkcjonowanie językowe.”, Ossolineum 1982.*
3. *M. Tomasello „Kulturowe źródła ludzkiego poznawania”, Warszawa 2002*
4. *B. Harwas –Napierała, J. Trempala „Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia człowieka”, PWN 2014*